

Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

COĞRAFYA DERGİSİ

Sayı 30 Sayfa 79-90, İstanbul, 2015

Basılı Nüsha ISSN No: 1302-7212

Elektronik Nüsha ISSN No: 1305-5173

STRABO'NUN COĞRAFYASI

Strabo Of Geography

Yrd. Doç. Dr. Nazan KARAKAŞ ÖZÜR

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
nkozur2@hotmail.com

Alındığı tarih: 02.03.2015; Kabul tarihi: 30.06.2015

Özet

Strabo (MÖ 63-MS 21) ilkçağ'ın en önemli coğrafyacıları arasında sayılır. Ondan Günümüze kalan eseri Coğrafya 17 ciltten oluşan dev bir başyapıttır. Kısaca Strabo'nun hayatı, akademik kişiliği ve eserlerini konu alan bu çalışmada şöyle bir yol takip edilmiştir: Öncelikle iki farklı kaynaktan yapılan çevirilerle hayat hikâyesi oluşturulmuştur. Bu, belli alt başlıklara ayrılarak sunulmuş ve gerekli görülen yerlere yazar tarafından italik şekilde notlar eklenmiştir. Son olarak çalışmanın bütününe içeren bir değerlendirme bölümü yine diğer metinlerden ayırmak amacıyla italik olarak eklenmiştir.

Strabo hayatı boyunca iki eser üretmiştir. Bunlardan ilki, Tarih Notları, diğeri ise 17 ciltlik Coğrafya'dır. Coğrafya adlı kitabının ilk cildinin ilk bölümünde, Tarih Hatıraları adlı bir eser yazdığını söyler. Bazı yazarlar bu kitabı gördüklerini kendi eserlerinde belirtmişlerdir. Ancak eser günümüze ulaşmamıştır. Coğrafya ise, bazı küçük eksiklikler göz ardı edilirse, on yedi cildyle birlikte günümüze ulaşmıştır. Bu eserin ilk bölümleri coğrafya biliminin felsefesinin ne olduğunu tanımlar ve dünya ile ilgili genel bilgiler verir. İlk bölümlerin ardından, Asya, Avrupa ve Afrika'daki yerleşik bölgeleri içeren anlatımlar vardır. Eserin bütünü Türkçe çevrisi bulunmamaktadır.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, Strabo, Strabo'nun hayatı, Strabo'nun eserleri.

Abstract

Strabo is counted that is most important geographer of antiquity. His work Geography, extant us consist of 17 volumes which it is masterpiece. Shortly, in this work, deal with life of Strabo, his academic personality and works has been followed such a plan: Firstly, with translated from two different source, has made up his life story. Its life story has submitted to divide with some title and adding from autor some notes which it is italic. Lastly, a consideration that it inculudes whole of text, has been writting italic form for purpose of sepearte between two text.

Strabo produced two works in his life. First of them is Historical Sketches, and other Geographica, 17 volumes. He says in the first part of first book of Geography, that, I wrote a

work, its name is Historical Sketches. Some writers cites in his work. However, this work have not extant to present. Geography, if we ignore some little missing, it can extant to present. The first parts of work are described what is philosophy of geography and gives general information about earth. Following the first part, in there are narration deal with inhabitant region in Asia, Europe and Africa. There isn't to Turkish translations of its all.

Key Words: *Geography Strabo, Strabo's life, Strabo's works.*

GİRİŞ

Strabo'nun coğrafyası, coğrafyadan daha fazlasıdır. Bu kitap Hıristiyanlık döneminin başlangıcındaki yerleşik dünyanın çeşitli ülkeleri ile ilgili bilgiler içeren bir ansiklopedidir. Dubois ve Tozer'e göre coğrafyanın felsefesidir. (Horace Leonard Jones 1917).

İlkçağ coğrafya biliminin en önemli isimlerinden biri olan Strabo (MÖ 63 - MS 23), dönemin bilinen Akdeniz dünyası merkez olmak üzere, onun çevresindeki yerleşik alanı tanımlayarak oluşturduğu Coğrafya adlı kitabın yazarıdır. 17 ciltlik bu büyük eser ile coğrafya biliminin amacı ve özellikleri hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Strabo, aldığı eğitim ve ailesinin ona sunduğu, imkanlar vasıtasıyla birçok yeri gezme şansı bulmuş, gitmediği yerler hakkında da dönemin yazılı kaynaklarından derlemeler yapmıştır. Bu sayede, aynı zamanda tarihi, etnolojik ve sosyolojik boyutları da olan bir kitap ortaya çıkmıştır. Strabo kitabında çeşitli bölgeler ile ilgili bilgiler verirken, sadece tasvir etmekle yetinmeyip, sebep sonuç ilişkisi kurmuş, kanaatlerini belirterek çıkarımlar yapmıştır.

Strabo'nun hayatı, Anadolu topraklarında başlar. Bugünkü Amasya'da doğmuş olan Strabo'nun soy ağacında hem Asyalı hem de Yunanlı atalar vardır. Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki yayılış dönemine şahitlik etmesi elbette onun kişisel yaşamı kadar entelektüel kimliğinde de etkili olmuştur. Roma ve Mısır'da geçirdiği zamanlar hayatının önemli dönemleridir. Bu sayede doğu ile batı kültürleri arasında kendine göre bir yer edinmeyi başarmıştır. Roma'da dönemin en zengin edebiyat ve bilim eserleri ile karşılaşmış, İskenderiye kütüphanesini görmüştür. Antik çağın en önemli bilgi birikim merkezlerine kolayca ulaşması ve buradaki kaynakları görmesi, eserinde görülen derinliğe ulaşmasında faydalı olmuştur. Onun bıraktığı kitap günümüzde bile değerini korumaktadır.

Bu topraklar üzerinde yaşamış olan dünyaca ünlü Strabo, bugün tam olarak tanınıyor mu? Strabo'nun coğrafyacı olarak bıraktığı eser incelenmiş mi ya da ne kadar incelenmiştir? Bu sorular henüz tam bir cevap bulmamıştır. Konu ile ilgili Türkçe kaynaklar tarandığında, Hamit Sadi Selen ve Adnan Pekman'ın¹ çalışmalarından başkasına ulaşmak mümkün olmamıştır. O halde, Strabo kimdir ve coğrafya tarihine katkısı nedir? Sorusunu cevaplamak için öncelikle hayat hikayesinin yazılması ve eserlerinin tanıtılması gerekir.

Bu çalışma, Strabo hakkında Jones (1917) ve Levine, (2014) tarafından hazırlanmış olan hayatı ve çalışmalarını konu alan iki eserin İngilizce'den çevirilmesi, sadeleştirilmesi ve bazı eklemelerle düzenlenmesine dayanır. Metnin düzenini bozmadan doğrudan çevirilere dayalı metinlerden, yazarın eklemelerini ayırmak için bütün eklemeler italik yazılmıştır. Böyle bir yol takip edilmesinin nedeni farklı kaynaklardaki bilgilerin birleştirilerek daha bütünlüklü bir çalışma ortaya koyma çabasıdır. Çalışmanın Strabo'nun hayatı, eserleri ve bunların coğrafya tarihi açısından önemi hakkında genel bir fikir vermesi amaçlanmıştır.

I. STRABO KİMDİR?

¹ Adnan Pekman, Strabo'nun kitabının Anadolu ile ilgili olan XII, XIII ve XIV ciltlerini Türkçeye çevirmiştir. Strabon, 1987, *Coğrafya*, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul; Selen ise, Anadolu'nun bazı bölümlerinin ile ilgili kitapta bulunan açıklamaları konu alan iki makale üretmiştir. Selen, Hamit Sadi, 1948, "Strabon'a Göre Eski Çağlarda Doğu Anadolu" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3/1-2, s.237-246; Selen, Hamit Sadi, 1948, "Eski Çağlarda Güney Anadolu" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3/3-4, s.305-313.

Strabo'nun hakkındaki en açık bilgi kaynakları eserleridir. Bu eserler aynı zamanda coğrafya tarihi açısından da önem taşır. Hayat hikayesi birçok konuyu bir arada aydınlatmada önemli rol oynayacağından geniş çaplı olarak ele alınmalıdır. Strabo'nun yaşadığı dönem Milat yıllarıdır. Tarihi süreçte, bu yılların sadece Anadolu değil dünya tarihi açısından da dikkate değer gelişmelere şahit olduğu açıktır. Strabo, büyük değişim yıllarında dünyaya gelmiştir. Strabo'nun hayat hikayesi, Pontus Krallığı ve Roma İmparatorluğu'nun faaliyetleri ile çok yakından ilişkili olarak gelişmiştir. O nedenle dönemin olayları ile onun hayatı iç içe geçmiş şekilde sunulacaktır.

Strabo'nun doğum tarihi kaynaklarda milattan önce 63-64² yılları olarak verilmiştir. *Bu konu ile ilgili net bir bilgi olmasa da birçok kaynak bu tarihi vermiştir.* (Levine, Daniel B. 2014, s.1; Jones Horace Leonard, 191 s.XIX, Strabon, 1987, s.XII) Doğum yeri ise, bugünkü Amasya şehridir. Amasya eski adı ile Amaseia, kuruluşu bilinmemekle birlikte çok eskiye dayanan bir yerleşmedir. Antik döneme ait buluntulardan, şehrin Hititlere kadar giden tarihi olduğu söylenebilir. Amasya, Yeşilirmak Vadi tabanında kurulu korunaklı olduğu kadar hemen yakınındaki sulu tarım alanlarına ulaşabilecek kadar da dış dünya ile bağlantılı bir özelliktedir. Resmi olarak krallık başkenti olan Amasya, Iris (Yeşilirmak Nehri) vadisi tabanında kurulmuştur. Amasya, şehrin üzerinde yükselen etkileyici dağlarıyla, iyi korunan bir yerdir. Pontus krallarının mezarları da buradadır. Amasya, çevresinde bulunan ve zenginliğine katkı sağlayacak nehir vadilerini ve köyleri yönetir.

Dolayısıyla Strabo'nun doğduğu topraklar verimlidir, önemli yollar bu noktada kesişir. Kuzeyde Karadeniz kıyılarına, güneyde Orta Anadolu'ya yakın mesafede iken, doğu ile bağlantısını kuran kuzey Anadolu yolu, şehrin de üzerinde kurulu olduğu Yeşilirmak Vadisi'nden geçer. Dönemin önemli merkezlerinden biri olması Amasya'nun tarihsel önemini de ortaya koyar. Hemen Strabo'nun doğumundan bir yüzyıl öncesine bakıldığında bölgenin durumu şöyledir. Anadolu'nun tümünde olduğu gibi, Amasya merkezindeki bu bölgede de Helenistik Dönemin (MÖ 330-30) sona ermesinin ardından çeşitli krallıklar ortaya çıkmıştır. Bu krallıklardan biri de merkezi Amasya olan Pontus Krallığıdır. Romalılar burayı almadan önce, Pontus Krallığı bölgede genişleme faaliyetleri göstermiştir (Gümüşçü, Yiğit ve Top, 2013, s.108-109).

Strabo'dan bir nesil önce, VI. Mithradates³ Büyük Pontus, krallığının sınırlarını küçük Asya'ya doğru, Ege denizi adalarından Karadeniz kıyılarına kadar genişletir. Büyük Pompei'den, Lucius Cornelius Sulla, Lucius Lucinius Murena ve Lucullus⁴ kadar tüm Roma güçleri ile savaşır. Roma'nın en korkunç düşmanı olan VI. Mithradates, Strabo'nun doğduğu yıllarda ölür. *Amasya Milattan önce 63 yılında Roma sınırları içine katıldığında, Strabo henüz dünyaya gelmişti (ya da gelecekti; eğer doğum tarihini 64 olarak kabul edilirse). Şehir uzun yıllar boyunca Roma toprağı olarak kalır. Şehri, 712'de Araplar aldıysa da kısa süre içinde Bizans topraklarına geri katılır (Şahin İlhan, Emecen Feridun, 1991: 1). Amasya'nın daha sonraki dönemleri, Anadolu tarihinin bilinen seyri ile birlikte gelişir ve şekillenir. Burada Amasya tarihinin sonraki bölümlerine değinilmeyecektir. Strabo'nun doğumu ile başlayan dönemin başlıca olaylarına dönülecektir.*

İsa'nın doğumu ve Anadolu'da Roma varlığı yeni bir oluşumun habercisidir. Strabo, doğu ile batının sentezlendiği Anadolu'daki Roma döneminin ilk yıllarına tanıklık etmiştir. Hayatını şekillendiren bu tanıklık, eğitimi ve daha sonrasındaki faaliyetlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Strabo'nun hayat hikâyesinde, Anadolu'daki Roma varlığı dışında rol oynayan başka faktörler de vardır. Bu faktörler arasında soy ağacı ve eğitim aldığı yerler sayılabilir. Strabo'nun hayat hikayesi etkilendiği bu faktörler dikkate alınarak başlıklandırılmıştır.

² Ancak Cicero'nun doğum tarihini M.Ö. 64 olarak ifade etmesi de dikkatlerden kaçmaz. Jones Horace Leonard, 1917:XIV.

³ Bu kişi verilen tarihe bakıldığında büyük ihtimalle VI. Mithradates olmalıdır. Krallık dönemi MÖ 47-63 olarak verilmiştir.

⁴ Bu isimler Roma İmparatorları ve devlet adamlarıdır.

I.1. Strabo'nun Ataları

Strabo'nun eğitimi ve gezilerine geçmeden önce, onun soy ağacına göz atmakta fayda vardır. Özellikle iki nesil öncesinden itibaren ailesinde gelişen olaylar, daha sonra onun eğitim yaşantısı, yazıları ve ilgi alanları üzerinde etkili olacaktır. Coğrafya adlı eserinde bizzat vurguladığı sentez düşüncesinin kaynaklarından biri de soy ağacıdır. Amasya'da doğmuş olan Strabo, Anadolu'nun bu stratejik noktasında doğu ve batının, kuzey ve güneyin ulaşımına açık, ama bir o kadar da korunaklı bir yerde büyümüştür. Burası sadece Yunanlılar değil, aynı zamanda Pers ve diğer doğu kavimlerine ait etnik yapıyı da barındırmaktadır. Elbette bu etnik yapıdan Strabo da etkilenmiştir.

Strabo'un ailesi, anne tarafından Pontus kraliyet sarayı ile yakından ilişkilidir. Anne tarafından en eski atası General Dorylaeus Tactius, Pontus Kralı V. Mithradates Euergetes'in bir arkadaşıdır. Kral aynı zamanda Dorylaeus'un yeğenini, Comana'daki Ma'nın papazı yapmıştır. Bu görev onu Mihridates'ten sonra sadece ikinci güç konumuna getirmiştir. *İşte Böylece aile üyelerinin krala çok yakın konumlarda görev yaptığı söylenebilir.* Soyadı Tactius olan Dorylaeus, sıklıkla ücretli asker bulması için Trakya ve Yunanistan taraflarına görevlendirilir. Bu arada, Girit henüz Romalılar tarafından fethedilmemiştir. Dorylaeus, Girit'teki Cnossus ile Gortyna arasında patlak veren bir savaşta, Cnossus ordusuna komutanlık ederek büyük bir zafer kazanır. Tam bu sırada Mithradates Sinop'ta öldürülür ve Dorylaeus geride kalan kralice ve genç bir veliahttan çok fazla bir şey beklemediği için geri dönmez, Girit'te kalarak evlenir. Burada, Lagetas ve Stratarchas adlarında iki çocuğu olur. Bu arada, Pontus tahtına, Eupator ve Muhteşem lakaplı VI. Mithradates Euergetes on bir yaşında iken geçer. *Yeni kral, birlikte büyüdüğü ve general Dorylaeus'un da yeğeni olan diğer Dorylaeus'u onurlandırarak başrahip yapar.* Bu sıfat onu, Kraldan sonra ikinci adam konumuna getirir. Gelişmeler sayesinde Dorylaeus, akrabaları olan kişileri gücüne ortak eder. Dolayısıyla kuzenleri konumunda olan Lagetas ve Stratarchas'da bundan pay alır. Lagetas Strabo'nun anneannesi'dir. Onun erkek kardeşi olan Stratarchas ise Strabo'nun büyük dayısı olup, Strabo onun çok yaşlılık hallerini gördüğünü söyler. Stratarchas mahkemede görev alır. Strabo'nun anne tarafından ailesinin Pontus sarayındaki önemli görevleri çok uzun sürmez. Kuzen, Dorylaeus'un güç ve hırsla kapılmasıyla, krallığın bütününde tek adam olma isteği birleşince, krallığı Romalılar'a-karşılığında ülkeyi yönetme sözü alarak- teslim eder. Ülkenin karşı karşıya olduğu yıkımı gören aile bireyleri kaçır, ama ailenin nereye gittiği tam olarak belirtilmemiştir. *Roma döneminde tekrar ailenin izlerine ulaşılır.*

Strabo'nun anne tarafının dönem dönem Pontus sarayında etkili olduğu açıktır. Böyle bir ilişkinin, Strabo'nun kimlik algısında nasıl bir rolü olmuştur? Aslında Strabo'nun sanılanın aksine Pontus'tan çok Roma yanlısı olması dikkat çeker. Pothecary, (1997) Strabo'nun metinlerinde geçen "benim zamanım" ve "bizim zamanımız" ifadelerinin anlamı üzerine yaptığı çalışmada, yukarıda verilen tarihi olaylara değinerek bazı sonuçlara ulaşır. Pothecary'nin Strabo'ndan aktardığı, "Bizim zamanımız ifadesinde kast edilen zaman, Strabo'nun doğumu ile başlamaz. Strabo gibi Asyalı Yunanlılar için çok büyük önemi olan tarihi olaylar Pompey'in (Romalı- MÖ 65-63), Pontus Kralı VI. Eupator Mithridates'i MÖ 66'da yenerek bu toprakları kontrol etmesi ile başlar (Pothecary, 1997:236)." Konuyu, sadece siyasi tarihin bir parçası olarak değil, Strabo'nun bizzat anlatımlarına yansıyan bir etki olarak değerlendirmek yerinde olur. Burada "bizim dönemimiz ya da zamanımız" diye söz ettiği periyodun, Roma hakimiyetinin başlamasına denk gelmesi, Asyalı olmasına rağmen, kendini daha çok Roma'nun bir parçası olarak gördüğünü gösterir (Bak. Pothecary, 1997). Strabo'nun Roma ile ilişkisi ve Roma yönetiminin yazıları üzerindeki etkileri, Pothecary'nin başka bir çalışmasında daha ayrıntılı şekilde irdelenmiştir (Pothecary, 2002).

Strabo'nun baba tarafından büyük babası Aeniates'tir. Mithridates, Aeniates'in kardeşi Tibius ve oğlu Teophilus'u öldürmüştür. Aeniates'in ona karşı zaten var olan kişisel kını bu olayla perçinlenir ve öç almak için de Romalılar ile anlaşarak Romalı Locullus'a 50 kaleyi teslim eder. Bu ihanetinden dolayı da Roma'dan büyük bir ödül sözü alır. Tam bu sırada, Romalı Locullus'un yerine geçen Pompey, Locullus ve ona hizmet edenlere düşman olduğundan, Aeniates'e işkence yapmakla kalmayıp, kendisine vaad edilen ödülü de senatoda engeller. Böylece Aeniates ihanetinin ödülünü alamaz ve VI. Mithridates onu ölümle cezalandırır. *Strabo'nun büyük dedesinin Pontus'a karşı giriştiği bu eylem, ailenin Roma ile*

yakınlaşmasında etkili olmuş olabilir. Öte yandan Roma kendi içinde çok şiddetli çekişmeler yaşamaktadır. Ailenin, Anadolu'daki bu iki büyük güç arasındaki faaliyetleri, bir nesil sonra Roma'nun bu topraklardaki kesin hakimiyeti ile yeni bir boyut kazanır. Strabo'nun doğduğu yıllara gelindiğinde, ailenin Amasya'da Roma yönetimi altında (MÖ.63 lerde) ve oldukça hatırı sayılır bir servete sahip olduğu bilinir.

Pontus tahtındaki siyasi çatışmaların etnik boyutu dikkate alındığında, ailesindeki etnik yapının, Strabo'nun hayatına etkisi de ortaya çıkacaktır. Pontus Sarayı'nda hem Yunanlı hem de Asyalı yöneticilerin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Strabo'nun ailesinin anne ve baba tarafından hangi etnik yapıda oldukları, iktidar ve güç mücadelesinde oynadıkları rolleri belirlemiştir. Strabo'nun ailesinin sadece Yunan değil, aynı zamanda Asyalı kanı taşıdığı bilgisi ile ilgili bir diğer kanıt, onun akrabalarından Tibius'tur. Çünkü Strabo, Atinalılar'ın kölelerine geldikleri yerlerin adlarını verdiklerini söyler. Eğer köle Paphlagonia'dan⁵ geliyorsa Atinalılar ona Tibius derler. Strabon'un Tibius adlı bir akrabasından söz etmesi onun aynı zamanda Asyalı kanı taşıdığını da gösterir. Asyalılar Pontus Kralı'na general, Satrap ve din adamı olarak hizmet etmişlerdir.

Strabo'nun adı, tüm bu Roma etkisine karşın daha çok Yunan dünyasını çağrıştırır. Romalılar'ın birden fazla isim ve lakap kullanma alışkanlıkları Strabo'da uygulanmamıştır. Adının kelime anlamı şaş (cross-eye)'dir. Tek isim kullanmasını Strabo'nun hayatındaki Yunan etkisi olarak yorumlamak mümkündür (Porhecar, 1999:691). Dilinin Yunanca olması ve eğitim aldığı hocaların da çoğunun Yunan olması bu konuda bütüncü etkiler oluşturur. Strabo'nun ailesinin köklerinin saray çevresine dayanması ve Roma ile Pontus arasında gelişen olaylar birçok siyasi ya da ekonomik sonuçlar doğurmuş olabilir. Ancak burada vurgulanması gereken, ailenin Roma ile Amasya arasındaki konumlarının sonraki nesiller için önemli bir kültür mirası oluşmasındaki rolüdür. Bu durum, Strabo'nun yetişmesinde, çalışmalarında, kurduğu bağlantılarda, çevre edinmesinde, gezilerinde önemli ölçüde etkili olmuştur.

1.2. Strabo'nun Eğitim Hayatı

Yukarıda belirtilen olaylar, ailenin birçok macera ardından, Amasya'da önemli bir yer edinmesiyle sonuçlanır. Strabo'nun doğum tarihine denk gelen dönemlerde artık savaş ve entrika yılları sona ermiş görünür. Dolayısıyla, ailesinin serveti sayesinde, seçkin bir eğitim alır. Henüz çok gençken, Aristodemus'tan ders alır, Caria'daki (Kıyıdağ'dan itibaren, Büyük Menderes Vadisinin güney kesimleri) Tralles (Aydın) yakınlarındaki Nysa (Sultanhisar yakınlarında)'da eğitim alır. Ailesi, Roma yönetimi sırasında onunla birlikte Nysa'ya taşınmış olabilir çünkü Kral Pompey bu aileye Locullus taraftarı olmalarından dolayı düşmandır. Strabon, Mithridates düşmeden önce de gönderilmiş olabilir zira buraya komşu olan Tralles'te akrabaları bulunmaktadır. Ettore Pais (1856-1939)⁶, "Mithridates Anadolu'daki Roma vatandaşlarının öldürülmesini emrettiğinde, Tralles'te görev yapan Teophilus'un, Trallesliler'e hizmet eden Romalıları katlettiğini" belirtir. Bu kişi Strabo'nun akrabası olan ve daha önce adı geçen, büyük babasının kardeşinin oğludur. Pontus yönetimince büyükbabası ve büyük amcası gibi o da ihanet suçu ve ölümle cezalandırılmıştır.

Tralles'te ne kadar kaldığı bilinmemekle birlikte bir süre sonra bölgede yolculuklar yapmaya başladığı görülür. Strabo MS 44 yılında Corint yoluyla Roma'ya gider. Burada General Publius Servilius Isauricus ile karşılaşır ve General MS 44'te ölür (Bu aynı zamanda Sezar'ın da ölüm yılıdır). Strabo Roma'ya ilk geldiğinde 19-20 yaşlarındadır. Amisus'un anlattıkları ile bağlantılı olarak Strabo, Cicero'nun oğlunun hocası ve coğrafya uzmanı olan Tyranion'dan ders alır. Öyle görünüyor ki Strabo, coğrafya konusundaki tutkusunu bu ustadan edinir.

Strabo'nun eğitimi aynı zamanda Pompey'in Oğlu'nun da hocası olan Aristodemus'dan, güzel söz sanatı ve gramer derslerini de içerir. Roma'da Strabo, Xenarchus'dan, tıpkı Tyrannio gibi, Artistocu olmayı öğrenir. Bununla birlikte, kitabındaki atıfları boyunca (c.7, b.c.e; Coğrafya, 1917-1933) Strabon, belki de arkadaşı Athenodorus ve hocası Augustus'un etkisi ile Stoikler'i takip ettiğini belirtir. Ayrıca, ilk eğitimsel yolculuğunu da büyük ihtimalle 29 (ya

⁵ Kuzeyde Karadeniz, doğuda Kızılırmak, batıda Sakarya ve güneyde Ankara- Eskişehir hattı ile sınırlı antik bölge. Strabon, çevr. Pekman, 1991, s.276; Ayr. Bak. Sevin, 2013.

⁶ Ünlü İtalyan bilim adamı.

da 35) yaşında iken yaptığı bu arkadaşı ile yapar. Yine Athenodorus ile başka ziyaretler de yaptığı bilinir.

Bir genç olarak Strabo, geniş ölçüde Homer okur ve özellikle, onun tutkuyla savunduğu epikleri, tarihi ve coğrafi gerçekler olarak göstererek, Homer hayranı olur. Heredot'un, "Heredot'un Tarihi" adlı eserini, -değer vermez ama- okur. Faydalı ve gerçekçi gördüğü Polybius'un eserini de okur. Ephorus'un, Artemidorus'un, Hipparchus'un, Cyreneli Eratostenes'in ve Posidonius'un coğrafi, bilimsel ve tarihi eserleri ile ilgilenir. Ayrıca tarihçilerin, Büyük İskender ile ilgili eserlerini, özellikle de İskender'in Doğu Seferi'ni okur.

Yetişkin olunca, Strabon Küçük Asya'nın en güzel bölümlerini ziyaret eder ve Roma'ya başka birçok yolculuk yapar. -Özellikle Roma'da- Etkili Romalı ve Yunanlar'la karşılaşır, edebiyat ve tarihin en iyileriyle tanışır. Bütün bunlar onun daha sonraki yazılarında etkili olur.

Büyük ihtimalle 19-25 yaşları arası Mısır'da İskenderiye'de ikamet eder. Ona buradaki ikametinin başından itibaren, Mısır'ın Romalı valisi olan arkadaşı Aelius Gallus eşlik eder. Nil Nehri boyunca yapılan bir gezide, Etiyopya sınırına kadar gidilir. Mısır'da geçirdiği zaman boyunca ülkeyi gözlemleme fırsatı bulur. İskenderiye'de beş yıldan fazla yaşar ve belki İskenderiye kütüphanesini de böylece görür. Daha sonra belirlenmemiş bir süreliğine Roma'ya döner. Strabo'nun seyahatleri en batıda Etruria (İtalya) en doğuda Armenia (*Anadolu'nun Asya ile birleştiği doğu bölümünü içeren, Hazar denizine kadar uzanan Antik bölge*) sınırları, güneyde kuzey Etyopya sınırları ve kuzeyde Karadeniz'e kadar ulaşır. Seyahatleri hayatı boyunca devam eder.

1.3. Strabo'nun Eserleri ve Akademik Özellikleri

Strabo eğitimini Yunanca almış, kendisi de bu dili kullanmıştır. Eğitiminde Roma'nın merkezi bir otorite olarak etkisi olsa da daha çok Yunan bilim hazinesinden yararlanmış, Yunan bilim adamlarından ders almıştır. Yavaş yavaş eski önemini kaybeden, İlkçağ Yunan dünyasının son takipçilerinden biri olma şansını da böylece yakalamıştır. Aldığı eğitim ve sahip olduğu imkanlar sayesinde birçok yeri gezmesi dönemin hemen bütün bilim adamlarında görülebilecek tarih merakı ile birleşince yazması kaçınılmaz olmuştur. Onun çok iyi bilinen ve daha az tanınan eseleri akademik kimliğindeki sentezci bakış açısını yansıtır.

Strabo, 26'sı civarında tarihsel çalışması *Tarihi Notlar*'ı yazar. Hiçbiri bugüne ulaşmamasına rağmen Plutarch (*MS 45-120*) ve Flavius Josephus (*MS 37-100*) bu kitaptan söz etmiştir. Kitap, Polibiüs'un tarihinin devamı şeklinde olduğundan belki de Actium savaşını da kapsayacak şekilde, MÖ 146'da Carthage ve Corinth faciası periyodunu içererek, kırk üç cildi kapsar. *Bu eserin günümüze gelmemiş olması bir yana, böyle bir eser kaleme almış olması onun tarih konusundaki bilgi ve merakını gösterir. Aynı zamanda coğrafya adlı eserinde sıklıkla tarih bilgisi vermesi bu konudaki yetkinliğine delildir.*

Strabo'nun büyük yapıtı Coğrafya'dır. Yerleşik dünyanın üç kıtası, Asya, Avrupa ve Afrika'yı tanımlayan 17 kitaplık bir eserdir. Kitapla ilgili ilk akla gelen, Strabo bu kitabı nerede yazmıştır? sorusudur. Strabo, kitabın tarihi coğrafya ile ilgili kısmını Roma'da yüksek mevkideki arkadaşlarının teşviki ile yazar. Mısır'a gidip, tekrar döndükten sonra, M.S. 18-19 yıllarında coğrafya kısmını yayınlar.⁷ İlginç bir şekilde Roma'da yazılmasına rağmen eser, Romalılar tarafından bilinmez (Pliniy bile söz etmez. *Burada ondan kısa süre sonra yaşamış*

⁷ Bu konu metnin içinde tartışılmıştır. Strabo, Coğrafyayı ilk yayınladığı tarih MS 7 dir. Bu sırada o elli altı-elli yedi yaşlarında, fiziksel ve zihinsel gücünün doruklarındadır. Eğer MS 17-18 yıllarında yazılmış olsa, Strabon, yetmiş yaşını geçmiş olacaktı ki, böyle devasa bir eser üretmek için olağanüstü bir iş çıkarmış sayılır. Strabo'nun kitabı yazma tarihi ayrı bir araştırma konusu olarak değerlendirilebilir.

olan (MS 23-79) ünlü tarihçi ansiklopedi yazarının da eseri görmemesine dikkat çekilmiştir). Ancak kitap doğuda iyi bilinir, Josephus⁸ ondan fazlaca atıf yapar.

Strabo'nun günümüze kadar gelen bu dev eseri çok az incelenmiştir.⁹ İlkçağ coğrafyasının temel taşlarından bir olarak görülen eser, Anadolu'nun merkez olarak alındığı bir bilim mekanının ortak üretimlerini kapsamı açısından değer kazanırken, milat yıllarının yerleşik dünyasının coğrafyasını da anlatır. Kitabı felsefesi, içerdiği bilgiler ve sistematığı açısından ayrı ayrı ele almak gerekir. 17Ciltlik kitabın içerdiği konular kısaca aşağıda verilmiştir.

Kitabın, matematiksel, fiziki, politik ve tarihi yönlerden coğrafyayı içeren bir kapsamı vardır. Konu üzerindeki genel tezi: bütün bilinen coğrafi bilginin sentezlendiği ilk antik girişim olmasıdır. Coğrafyanın **ilk iki** kitabı tarih disiplini ile ilgilidir. Eratosthenes ve diğerlerinin coğrafyada yayınladıklarında hatalar yaptığına dikkat çeker. Uzun uzadıya ilk coğrafyacı olarak Homer'i anlatır. Strabo, Homer'in haklı olduğunu göstermek için çok çaba gösterir ve Ilyada'nın ikinci kitabında anlatılan, Altın Post için Odysseus ve Jason'un arayış yolculuklarını gerçek olaylar olarak görür. Strabo, iklim zonlarının sadece dörtte birini oluşturan yerleşilmiş alanları belirtir, böylece diğer kıtaların varlığını düşündürür.

Coğrafyanın **üçüncü** cildi İspanya'yı anlatır. Görünüşe göre Strabo, **üçüncü** kitapta İspanya'nın fiziksel özellikleri ve doğal kaynaklarını, Romalı yazarlara dayanmayarak, en çok Yunan kaynaklarından çıkarımlar yaparak, açıklar. Bu kitap aynı zamanda Geryon'un evi olan efsanevi ada ve Tin adasına atıf yapar ki bu adayı Strabo, Britanya ile hiçbir şekilde bağlantılı olarak tanımaz.

Dördüncü kitap İngiltere hakkındadır. Strabo, İngiltere hakkındaki dördüncü kitabı büyük oranda, Julius Sezar'ın eserine (*Comentarii de bello Gallico ve Comentarii de bello cinli: Julius Sezar'ın Galya ile savaşının anlatımları*) dayanarak, Britanya, Fransa ve Alpleri anlatır. Bir yandan Sezar'ın Galya kabilesi ile ilgili tasvirlerini kullanmasına rağmen, bazı nedenlerden Britanya'nın boyutlarını tanımlayan ifadelerini göz ardı eder, dolayısıyla, Britanya'yı gerçekte olduğundan daha geniş ve daha dar yapar. Alpler ile ilgili ticaret, geçitler ve çığırları içeren tanımlamaları ise oldukça kesindir.

Beş ve altıncı kitap İtalya hakkındadır. İtalya ve çevreleyen adaların haritası (o dönemde öyle çizildiğinden ve burayı beşinci ve altıncı kitaplarda yazarken bu haritadan muhtemelen bir tane de Strabo edinmiş olduğundan) ortak çizilmiştir. Hatta, Strabo İtalya'ya kişisel olarak aşinadır ve konu hakkında birçok Yunan ve Romalı yazardan haberdardır. Bu bölümde etkileyici olan, onun Vezüv hakkındaki tanımlamalarıdır. Onun döneminde püskürmemesine rağmen, volkanın her püskürme faaliyetini tanımlayarak anlatır. Vezüv'ün, milattan önce 79'da püskürmesi ve Strabo'nun asla Sicilya'ya gitmemiş olmasından dolayı, buradaki yazdıkları şaşırtıcıdır. Bu nedenle İtalya ile ilgili tanımlamaları kesin değildir ama Etna Dağı'nın volkanik aktiviteleri ile ilgili açıklamaları ve Aeolian adaları iyi tanımlanmıştır.

Yedinci kitabın ekseriyetini kuzey Avrupa oluşturur ve Strabo'nun bilgi eksikliği handikabı, bu bölümde oldukça açıktır. Şu ilginçtir ki, Strabo Romalılar'ın bu bölgeyi bildiklerini dikkate almaz: *örneğin*, kehribar ticareti ve bölge hakkındaki Herodot'un şahitliği. Bununla birlikte, Karadeniz'in kuzeyindeki bölgeyi tanımladığında, belki de Mithridates'in yakın dönemdeki bölgedeki fetihleri yüzünden bilgilerin doğruluğu artar.

Sekiz, dokuz ve onuncu kitaplar Yunanistan ve onun adaları ile ilgilidir. Yunanistan ve onun adaları ile ilgili olan sonraki üç kitap sürpriz bir şekilde coğrafi bilgiden yoksundur. Strabo, belki de okurlarının bölgeye aşina olduklarını varsaymış ve onun çok azını ilk elden öğrenmişti. Ek olarak, ilgilendiği Homer'e ait gemi katoloğunda bahsedilen yerler, Strabo'nun buradaki anlatımında çarpılmıştır. Son olarak, bu dönemde Yunanistan'a azalan önemi nedeniyle, çok az yer ayrılmıştır. Çünkü, Strabo'nun döneminde Yunan yarımadasındaki birçok şehir harabeye dönmüşken, diğerleri uyuyan köyler durumuna indirgenmişti. Başka

⁸ Josephus Titus Flavius; Josephus sıfatıyla Roma vatandaşı, Yahudi tarihçi. Bak. Swanson, Roy Arthur, 2014, "Josephus, Flavius, 37/38-c. 100," *Salem Press Biographical Encyclopedia*. 4p.

⁹ Giriş kısmındaki 1 numaralı notta bilgi verilmiştir.

bir yerde aktivitelerini tanımladığı Thera ve yakınındaki Methone dağları, bu bölümde işaret edilmemiştir.

Onbir ve onaltı arası kitaplar, Asya ile ilgilidir. Strabo'nun Küçük Asya ile ilgili anlatımları -özellikle de kuzeydeki bölümleri- buraları daha çok görmüş olduğundan yani evi Pontus olduğundan, dolayı daha kesindir. Bu bölüm Homer'e ait bir yerleşme olan Troy ile ilgili tartışma içerir. Strabo inanır ki, Hazar denizi kuzeydeki okyanus ile bağlantılıdır ve hatta denizin çevresinde dolanmakta olan askerlerin gölün kuzey kıyılarında iken bunu görebileceğini açıklar. Strabo, Asya'nın en kuzey ucu hakkında hiçbir şey bilmediğini kabul eder, ipek üreticilerinin ismini bilmesine rağmen ve bu epeydir oldukça önemli olmuş olmasına rağmen, hiçbir şekilde ipek ticaretinden söz etmez. Hindistan bölümüne, seferinde Büyük İskender'e eşlik edenlerin kayıp olan kitaplarından kaynaklanan ilginç bir anlatım koyar. Strabo, burada yerleşmiş olanların, bölgenin o anki coğrafyası adına gelenekleri üzerine odaklanır.

Afrika **on yedinci** kitabın konusudur. Nil boyunca çok iyi tanımlanmıştır çünkü Strabo buraya aşınadır. Bölgenin antik dönemini tanımlar, Etiyopyalılar hakkında bilgiler verir. Aslında, Strabo, Afrika'nın boyutunu üçte iki kadar azaltmıştır, gerçekte ne kadar uzandığı hakkında fikri yoktur. Strabo, daha genç çağdaşı olan Moritanya kralı II. Juba'nın, kuzey Afrika'nın coğrafyasını etrafıca yazmış olduğunu bilmiyor ya da göz ardı eder görünür.

Strabo, Coğrafyayı tamamladıktan bir süre sonra, büyük ihtimalle evinde ölür (MS 23). Onun seçkin Romalılarla yakınlığı ve Roma İmparatorluğu'na hayranlığı sıklıkla yazılarında görülür, ama, eseri Roma'da ani bir başarı sağlamamıştır, sadece sonraki nesiller kıymet verir hale gelmişlerdir.

Strabo'nun on yedi ciltlik eseri kısaca içerikleri ve dikkat çeken yönleri ile tanımlanmıştır. Bu eserin daha sonra Bizans döneminde okunmaya başlanması ve Avrupa'ya taşınması gerçekleşmiştir. Jones (1917)'de dayanarak, kitabın yazmaları, ilk baskıları ve ilk çevirileri hakkındaki bilgilerle ilgili bölümler ise şöyledir.

I.3.a. Yazmaları: Strabo Antik dönemde çok fazla okunmaz, bir bakıma o, Bizans döneminde keşfedilir. Eserin görünüşe göre bir zamanlar sadece el yazması olan kopyaları nadirdir. O dönemden ilk kalan el yazması "archetyp" diye bilinendir. Şimdiki bütün el yazmaları bundan miras kalmıştır. Bütün ortak hatalar, metindeki değişiklikler, yer değiştirmiş cümleler, özellikle 7. kitabın sonundaki büyük boşluk olmak üzere bütün boşluklar, tüm yazmalarda tekrar edildiğinden hepsinin tek bir yazmadan geldiği açıkça görülür. G. Kramer ile başlayan modern baskılar, Paris nüshası No:1397'deki ilk dokuz kitaba dayanırken, on ve on yedinci kitaplar Vatikan nüshası No:1329'a, Epitome Vaticana ve Venedik nüshası No:640'a dayanır. Ama, 10. yüzyıla kadar dayanan Epitome Vaticana, yedinci kitabın sonuna kadar içerir.

Söz konusu yazmalar elbette son derece değerli eserler olarak yazıldıkları dönemin tanığıdır. Bu eserlerden bilimsel anlamda yararlanmak, dil, tarih, edebiyat, coğrafya, din, antropoloji gibi alanlarda kullanılır hale getirmek hatta akademik bir inceleme konusu yapmak ile ilgili girişimler Avrupa'da on sekizinci yüzyıla dayanır. İlk baskı Venedik'te 1516 yılında tıpkı basım halinde gerçekleşmiş olsa da modern çeviriler 1472'ye kadar gider. Kitabın dilinin Yunanca olması, Latinceyi kullanan Roma'da ve diğer Avrupa ülkelerinde çeviri olmadan bir anlam ifade etmemesine neden olmuştur. Eski Yunanca'yı bilenlerin sayısı ise Hristiyanlığın yayılmasından sonra gitgide azalır. Bu durumda kitabın ilk çevirileri ve bunları kimin yaptığı son derece önemlidir.

I.3.b. İlk Çevirileri: Aldine Yunanca metnin yayınlanmasından kırk yıldan daha fazla bir zaman sonra 1472'de Roma'da Guarinus Veronensis ve Gregorius Tifernas tarafından ilk Latin çevirisi yapılır. *Bu tarih İstanbul'un Fethi sonrası Roma'ya giden Bizanslı bilim adamlarının başlattığı çevri hareketi ile birlikte değerlendirilmelidir.* Bu çeviri Aldine baskısının da kullanıldığı yazmadan daha iyi olur. İlk on kitap Guarinus ve takipçisi Tifernas tarafından çevirilir. Bu çeviri J Andreas tarafından düzenlenir. (Venice 1480), yeniden basılır; A. Mancellinus tarafından düzenlenir (Venice, 1494), yeniden basılır; 1510'da tekrar basılır; C.Heresbach tarafından revize edilir (Basle, 1523, folio); 1539'da tekrar yayınlanır. Basle

(folio); Lyons 1559'da iki bölüm halinde M.Hopper tarafından tekrar yayınlanır; 1652'de iki cilt olarak Amsterdam'da tekrar yayınlanır; ve G.Xylander tarafından revize edilmiş olarak 1571'in Basle baskısında aynı çevri ortaya çıkar; Çevirinin Latincesi, zamanın Grek metninden çok daha iyi bulunmuş ama Didot baskısındaki Latin çeviri onun bu anlamda yerine geçmiştir. İlk altı kitabın çevrisi F. Dübner ve diğer dokuz kitap C.Müller tarafından çevrilmiştir. Fransızca'ya ilk çevirisi Napolyon'un önerisiyle Enstitü'nün katkılarıyla devlet tarafından üstlenilmiştir. İlk on beş kitap A.Corais ve Laporte du Theil tarafından, on altı ve on yedinci kitaplar, A.Letronne tarafından; "G" ile imzalanmış notlar (Gosselin tarafından imzalanmış ve notlar coğrafyanın doğası ile ilgilidir) yer alır. Eser 1805 ve 1819 yılları arasında dörtlü gruplar halinde beş cilt olarak yayınlanmıştır. İlk Almanca çeviri ise A.J. Penzel Lemgo tarafından 1775-1777'de yapılır. Bir de Ambrossoli tarafından Milan'da 1834-35'de yapılan İtalyanca çevrisi vardır (*Yazar onu incelemediğini belirtiyor*).

Kitabın Avrupa'daki çeviri macerasının 1472'de başladığı, 19. Yüzyıl başında hemen tüm Avrupa dillerine çevrilmiş olduğu görülür. Kitabın henüz tam bir Türkçe çevirisi yoktur. Sadece bazı bölümler seçilerek çevrilmiştir. Anadolu'dan bahseden on iki on üç ve on dördüncü bölümler dışında, kitap çevrilmemiş, çevrilen kısım üzerine de fazlaca araştırma yapılmamıştır.

I.4. Önemi

Strabo kitabının yöneticiler ve devlet adamları için faydalı olduğunu söyler. Coğrafyayı, pratik ve felsefi bir bilim olarak isimlendirir. Böylece e müzakerelerde yerlerle ilişkili belli başlı noktaların lehinde olur ve önemsiz listelerin sıkıcı olmasından kaçınır. Onun eseri, dünyası hakkında ansiklopedik ve karşılaştırmalı bir bilgi deposudur. Tarih ve yer düzeni belirsizdir. Eserin içindeki en son tarih MS 23'tür ama onun çalışmasına sekseninde başlamış olması az inanılır bir şeydir. Kitabını MÖ 7 civarında yani elli yaşlarında oluşturduğu iddia edilir. Ve sonra revize eder. Yetersiz kaynaklardaki kanıtlar, *yazım tarihinin* MÖ 3 ile 19 olabileceğini söyler. Bir ihtimalle Roma, yayınlandığı yer olarak görülür, ama bazı iddialara göre Strabo, Amasya'ya döner ve onu yazar/yayınlar. Çünkü, yaşlı Pliny ve Ptolemy bu kitabı görmemiştir. Eğer kitap Roma'da yayınlansaydı, bazılarının dikkatini çekmesi beklenirdi. Aslında, Bizanslı Stephanus'dan önce, sadece Coğrafya'ya çok az küçük atıflar olmasına rağmen, Stephanus¹⁰ beşinci yüzyılın sonunda sıklıkla onu kullanır.

Strabo'nun hayatının sonunu kapsayan kısmıyla ilgili diğer ihtimaller, Doğu Akdeniz bölgesi ya da Naples (Napoli)'te ikamet etmesidir. Strabo, geniş seyahatleri ile övünür, e açıkça ziyaret etmiş olduğu her yeri detaylı içeren bir çalışma yapmamıştır. Muhtemelen Libya'daki Cyrene'i sadece gemi ile giderken görmüş ve muhtemelen Atina'yı bile hiç ziyaret etmemiştir. İtalya'da ise Roma'da ve ana yollar üzerinde kalır.

Strabo, küresel dünyanın evrenin merkezi olduğunu varsayar. Karaları, okyanusla çevrili bir ada olarak kabul eder, en kuzey soğuk olduğu için ve en güney sıcak olduğu için yerleşilmemiş olan beş kuşağa böler. Yermerkezli evrenden başka Strabo, çoğunluğu bilgi kaynaklarının sağlamlığı ve gözlemlerin kesinliğinin yetersizliğinden sonuçlanan birçok yanlış yapar. Kullanışlı veri bulunduğu ise onlar çoğu kez yanlış anlaşılır. Sonuç olarak e Akdeniz ve Avrupa'nın tümünü çarpıtmıştır. Diğer hatalar ise varsayımları içerir, Afrika'nın kuzey körfezlerindeki pratik olarak Herkül sütunlarından Messina boğazına kadar doğru bir hat şeklinde Avrupa ve Afrika arasını eşit yapar. Ayrıca bir hatasını da şöyle açıklar, Preneler kuzey güney doğrultulu uzanır, Ct. Vincent Burnu Avrupa'nın en batıdaki noktasıdır ve doğu Girit Sunium Burnu'nun doğusuna doğru fazla uzatılmamıştır (Gerçekte onun doğusuna dörtte beşi uzanır) Filistin'i tanıtırken, Ürdün Nehri'nin Akdeniz'e aktığını ve denizin doğusunda seyreden gemiler için girilebilir olduğunu iddia eder.

Yanırlarına rağmen, Strabo'nun coğrafyası İlkçağ Dünyası'nın çok önemli bir coğrafi eseridir. Onun büyük değeri, sadece ilk elden olduğu kesin ve açık olan kendi gözlemleri değil, aynı zamanda eserlerinin özetlendiği özellikle Eratosthenes ve Posidonius gibi birçok yazarın korunması ve saklanmasıdır.

¹⁰ Bizanslı Stefanus olarak geçer, yaklaşık olarak 6. yüzyılda yaşamış önemli bir coğrafya sözlüğünün yazarıdır.

II. DEĞERLENDİRME

Buraya kadar verilen Strabo'nun ailesi, döneminin olayları, eğitim hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler iki ayrı kaynaktan yapılan çevriler aralarda zaman zaman yapılan değerlendirme ve açıklamalar eşliğinde sunuldu. Strabo'nun coğrafyası için Pekman (1987:XIV) 'ın önsözünde ifade ettiği "coğrafyanın felsefesi" olma özelliği, aslında tümüyle coğrafyayı içine alan ve genel bir bakış açısı geliştirmeye yönelik olarak okunabilmesinden kaynaklanır.

İlkçağda tüm diğer bilimlerde olduğu gibi coğrafyada da ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir (Gümüşçü, 2012). Sonraki gelişmeler dönemin siyasi olaylarına göre şekillenmiş, önce Hellenistik dönem ve sonrasında Roma, bu bilgilerden fazlasıyla yararlanmış, önce Roma Uygarlığı'nın, çift dilli olmasının nedeni de budur. Bilim dili ağırlıklı olarak Yunanca olmuştur. Roma İlkçağ'ın ortalarından sonra devlet olarak bölgede büyük bir üstünlük kursa da Yunan bilim dünyasının, Roma devletinin hizmetinde bir süre daha varlık göstermesi bunun nedenidir. Roma bilimsel etkinlikten çok yönetimle ilgili konulara odaklanınca bu birikim kısa sürede tükenir (Tekeli vd.2001:105). Akdeniz Havzası'nın büyük bölümünde yayılan Roma'nın felsefesinde sentez yatar. Bu doğu ile batının, kuzey ile güneyin bu ölçüde ilk buluşmasıdır (Bak. Roux, 2006; Bahar, 2010; Yıldırım, 2012: 52-53; McClellan III, Dorn, 2014:108-109). Roma'nın sentezci yapısı daha çok bilimi teknolojiye kullanmaya yönelince, bilimsel faaliyetler gitgide azalır zaten devam edebilmek için Eski Yunan'daki gibi uygun ortam da yoktur. İşte Strabo, Roma dönemi bilim ikliminde yaşamıştır. Onun bilimsel bakışının çerçevesini bu iklim belirlemiştir. Ancak Strabo'nun akademik kişiliği üzerinde sadece bunların etkisi yoktur. Yukarıdaki metinlerde üzerinde durulduğu gibi, önce kendi yakın çevresinde gelişen olaylar yani dönemin hareketli ortamında Pontus ve Roma mücadelesi ve sonrasında Roma'nın hakimiyeti, hem kendisi hem de yakın çevresine tesir eder. Strabo, Roma dünyasının bir parçası olmuştur. Çok genel çerçevede gelişen siyasi olaylar, özelde ailesini, dolaylı olarak da Strabo'yu bazı konularda yönlendirmiştir. Her şeyden önce Strabo'nun iyi bir eğitim alması, ailesinin maddi ve manevi konumu ile sıklıkla ilişkilendirilmiştir. Ailesinin konumunu Roma ve Pontus yönetimleri, ile ilişkileri belirlemiştir. Aldığı eğitim sayesinde, Yunan bilim dünyası ile yakından temas kurarak, onlardan kalan bilim hazinesini aktarma şansı elde etmiştir. İskenderiye Kütüphanesi'nde çalışma fırsatı bulması, Antik Yunan'ın en önemli eserlerini görmesini sağlamıştır. Bu noktalardan bakıldığında kendi formasyonu için gerekli olan bilgiyi sağlam kaynaklardan topladığı açıktır.

Strabo'nun akademik kişiliği hakkında, Coğrafya adlı kitabındaki kendi ifadelerinden birçok şey öğrenilebilir. Kitabın ilk bölümünde hemen her fırsatta felsefenin vurgulanması, Yunan bilim geleneği yolunda ilerlediğini gösterir. Özellikle de Homer hakkındaki düşünceleri son derece dikkat çekicidir. Homer ile ilgili olarak ön plana çıkardığı noktalar araştırma konusu olacak kadar önemsenmiştir (Kim, 2007). "Daha önce söylemiş olduklarım şimdilik yeterlidir, Umarım, Homer'in ilk coğrafyacı olduğu görülmüştür. Ve herkesin bildiği üzere, Homer'in coğrafyadaki takipçileri önemli adamlardır (Strabo, 1982-89: 5)." Strabo'nun tarih ve coğrafya üzerine yazmış olması Homer ile kurduğu yakınlıktan kaynaklanabilir. Homer'in anlatımları onun için Herodot'tan daha ileri geçmiştir. Bu noktada Herodot yerine, Homer'i ön plana çıkarması dikkat çeker. Yine etkilendiği ve çok önemseyerek atıflar yaptığı diğer kişi, ünlü tarihçi, Polybius (MÖ.200-118)¹¹tur. Onun eseri Tarih kullandığı kaynaklar arasındadır. Hatta Strabo'nun Coğrafya adlı eserinin, Polibius'un çalışmalarının devamı niteliğinde olduğu da söylenir (Sihler, 1923:134).

Coğrafya ve ilgilendiği sahayı tanımlarken matematik ve geometriyi eklemeyi unutmaz ve felsefe bu bilimin temelidir der."Benim araştırmaya niyet ettiğim Coğrafya bilimi, bence, en az diğer tüm bilimler kadar bir filozofun ilgi alanına girer ve görüşlerimin doğruluğu birçok sebeple ortadadır." (Strabon, 1982-89: 3) Coğrafyanın akademik bilgi anlamındaki niteliğinin ön bilgi gerektirdiğini ve temel bazı şeyleri bilmeden coğrafya öğrenilemeyeceğini savunur. Coğrafyanın ne işe yaradığını açıklamaya çalışırken "devlet adamlarına hizmet ettiğini"

¹¹ Polybius, Yunan tarih yazarıdır. Özellikle erken dönem Roma tarihi hakkında bilgi vermesi ve Yunan tarih yazma geleneğinin devam ettiricisi olması açısından önemi büyüktür. Bkz. Walker, William T., "Polybius," *Salem Press Biographical Encyclopedia*, January, 2014.

söylemesinin ardında da bu iyi eğitim alma ön şartı yatar. Böylece coğrafyanın temel bir eğitim düzeyinden sonra anlaşılabilirliğini sıklıkla savunur.

Strabo'daki Yunan etkisi arkadaşları ve hocaları vasıtasıyla Stoik düşünce¹² ile de bağlantı kurmasına neden olur. Hatta zaman zaman kitabında buna atıflar yapar (Jones, 1917:XVI). Buradan anlaşıldığı kadarıyla Hıristiyanlık ve onun karşısında tutunmaya çalışan Yunan akılcı felsefesi Strabo tarafından da desteklenmiştir. Kendisi net olarak itiraf etmese de kullandığı bazı ifadelerde stoikleri benimser görünür.

Bir metin olarak Coğrafya'nın satır aralarına bakan Clarke, Strabo'nun örnek olay çalışmasındaki başarısını, aynı zamanda, yazma, derleme, düzenleme, eleştirme ve görüş ekleme konularında da gösterdiğini savunur. Onun coğrafi geleneklere sadık yapısı vurgulanırken, yazara ait düşünceler açısından eserinin çok az incelendiğini belirtir. Strabo hakkındaki bilgiler aslında sadece onun bize verdiklerinden oluştuğu için bu noktada onun metinlerinin kendi hakkında oluşturacağı fikir önem taşır (1997: 93). Strabo'nun aldığı iyi eğitim üzerine eklediği kişisel becerileri de vardır. Gözlem ve muhakeme gücü, bir coğrafi olayın sadece varlığını belirtmek dışında, sebep ve sonuçları hakkında da yazabilmesini sağlar. Bu önemli çıkarımlar eski Yunan izlerini taşır.

Strabo'nun Coğrafya'sı ilkçağlardan bu güne gelen bir yazım ve basım süreci izler. Sihler'e göre, Strabo'nun kitabı, o yaşarken hiçbir şekilde basılmamıştır (1923:135). Daha sonraları ise bir süreliğine sessizliğe bürünmüş, Bizans dönemine gelince tekrar keşfedilmiştir. Bu dönemde hem ondan atıflar yapanlar olmuş, hem de el yazmaları halinde çoğaltılmış, 1472'de ise Latinceye çevrilmiştir. Yunanca baskıları da yapılmasına rağmen Latin çevirileri daha çok rağbet görmüş ve kullanılmıştır. Kitabın önemi yayınlandığı dönemlerden sonra, 6. yüzyıl Bizans dönemi ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 19 yüzyılda 1850'lerden sonra kitap üzerine yazılan eser sayısı artmıştır. Bu coğrafya kitabının tarihi niteliği dışında dilbilimciler tarafında da incelendiği görülür. Metinlerin bölük pörçük yapısının, ekleme, çıkarma ya da düzenlemelerin ortaya çıkarılmasını güçleştirdiği belirtilmiştir. (Clarke, 1997: 95). Bu nedenle de metin üzerindeki çalışmalar birden çok uzmanlık alanlarının ortak değerlendirmeleri ile daha sağlam temele oturabilir. Bu sayede metinlerin içeriğine daha eleştirel bir bakışla bakılabilir. Antakya hakkında yazdıkları ve metodu üzerine Downey (1941), böyle bir inceleme yapmıştır. Metinde verilen bilgilerin doğruluğu ve veriliş şekli bu noktada önem arz eder. Yine hakkında eleştirel üslupla hazırlanmış bir başka eser, Drijvers tarafından kaleme alınmış olup, Strabo'nun MÖ 6. Yüzyıl Mısır'ı üzerine yazdıklarını inceler (1999).

Strobo'nun coğrafya'ya bütün olarak veya alt dallarına orijinal bir katkısı olmuş mudur sorusu çok önemlidir. Kitabın başında coğrafya için sentezleyicilik ilkesini belirtmesi dikkat çeker. Coğrafyanın ne işe yaradığı ve kimlerin coğrafi bilgiye sahip olması gerektiği yine birinci kitap birinci bölümde tartışılır. Bu tartışmada dönemin özelliği gereği yoğun devlet ve idari işler vurgusu olması dikkat çeker. Matematik coğrafya ve kartografya alanında verdiği bilgiler atf da yaptığı için genel olarak daha önceki dönemlerden topladığı bilgilerden oluşur. Evrenle ilgili verdiği bilgiler zaten Eratosten'e kadar gelen Yunan coğrafyasının parçasıdır. Jeomorfoloji konuları ise oldukça fazla ve aynı zamanda olayların etkenleri ile birlikte yorumlar içeren niteliktedir. Kitaptaki bu bilgiler kaynakları ne olursa olsun, sonraki bilim adamları arasında uzun zaman göz ardı edilmiş, neredeyse modern Jeomorfolojinin kurulmasına kadar öylece kalmıştır. Lyell'in hevesli bir şekilde yazdıklarının, Strabo tarafından yüzlerce yıl önce dile getirilmesi, bu katkı hakkında bilgi verir (Thrower, 1964: 11). Burada verilen örnekler derinlikli incelemelerle çoğaltılabilir. İlkçağ mirasının kazılıp yeniden çıkarılması bir bilim olarak kendi tarihinin derinliklerini keşfetmek isteyen coğrafya için son derece önemlidir.

¹² Kucusu Kıbrıslı Zeno (Mö.336-264) olan temel öğretisi "insan için önemli olan başına gelenler değil, uğranılan kaza ve talihsizliklere dayanmaktır," şeklinde özetlenebilir. Bkz. Aster, 2005:288-292.

KAYNAKÇA

- Aster Ernst Von, 2005, İlkçağ ve Ortaçağ Tarihi, Çev.Vural Okur, İm yayıncılık,3. Baskı, İstanbul.
- Bahar Hasan, 2010, Roma ve Bizans Tarihi, Kömen Yayınları, Konya.
- Clarke Katherine, 1997, "In Search of the Author of Strabo's Geography," The Journal of Roman Studies, 87, pp. 92-110, Accessed:30-03-2015 13: 16 UTC.
- Downey Glanville, 1941, "Strabo on Antioch: Notes on His Method," Transactions and Proceedings of the American Philological Association, 72, pp. 85-95, Accessed:17-04-2015 13: 18 UTC.
- Gümüşçü Osman, 2012, Coğrafyaya Davet, Yeditepe Yayıncılık, İstanbul.
- Gümüşçü Osman, Yiğit İlker ve Top Sevil, 2013, Türkiye'nin Beş Bin Yılı, Yeditepe Yayıncılık, İstanbul.
- Jan Willem Drijvers, 1999, "Strabo 17.1.18 (801c): Inaros, The Milesians And Naucratis, Mnemosyne, LII, Fasc. 1, pp.16-22.
- Jones Horace Leonard, 1917, The Geographny of Strabo, William Heinemann, London, G.P. Putnams SONS.
- Kim Lawrence, 2007, "The Portrait Of Homer In Strabo's Geography," Classical Philology, 102, pp.363-88
- Levine, Daniel B. 2014,"Strabo", Salem Press Biographical Encyclopedia, <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=f42cdc52-7cc5-4aab-be4b-c3ccf1b96d37%40sessionmgr4004&vid=1&hid=4103&bdata=Jmxhbmc9dHIImc2lOZT1lZHMt bG12ZQ%3d%3d#db=ers&AN=88258913> adresinden 30.03.2015 tarihinde 16.17'de erişilmiştir.
- Pothecary Sarah, 1991, "Strabo The Geographer: His Name And Its Meaning," Mnemosyne, LII/6, pp.691-703.
- Pothecary Sarah, 1997, "The Expression "Our Times" in Strabo' Geography," Classical Philology, 92/3, pp. 235-246.
- Pothecary Sarah,2002, "Strabo, The Tiberian Autor: Past, Present and Silence In Strabo's Geography," Mnemosyne, LV/4.
- Roux Patrick Le, 2006, Roma İmparatorluğu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sihler E.G., 1923, "Strabo of Amaseia: His Personality and His Works," The American Journal of Philology, 44/2, pp. 134-144. <http://www.jstor.org/stable/289556>, Accessed: 23-04-2015 10: 19 UTC.
- Strabon, 1987,Coğrafya, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Çev. Adnan Pekman, İstanbul.
- Strabo, 1982-1989, *The "Geography" of Strabo with an English Translation*. Translated by Horace Leonard Jones. 8 vols. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Şahin İlhan, Emecen Feridun, 1991, "Amasya," DİA, 3, s.1-4.
- Sevin Veli, 2013, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Türk Tarih Kurumu, 3.baskı, Ankara.
- Selen, Hamit Sadi, 1948, "Strabon'a Göre Eski Çağlarda Doğu Anadolu" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 3/1-2, s.237-246.
- Selen, Hamit Sadi, 1948, "Eski Çağlarda Güney Anadolu" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 3/3-4, s.305-313.
- Swanson, Roy Arthur, 2014, "Josephus, Flavius, 37/38-c. 100," Salem Press Biographical Encyclopedia. 4p.
- Tekeli Sevim, vd. 2001, Bilim Tarihine Giriş, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Thrower, N. J. 1964, "Geomorphology in Strabo's Geography," California Geographer, 5, p.11-16.
- Walker, William T., "Polybius," Salem Press Biographical Encyclopedia, January, 2014.